

Parasztábrázolás újszerűsége Mikszáth Kálmán novellisztikájában

Mikszáth Kálmán (1847-1910)

Kapocs a 19. és a 20. századi elbeszélő irodalom között. Nagy hatással volt rá a romantika (Jókai) és a realizmus is.

Írói pályája:

- későn érő író (nem voltak könyvei, falusi mesélők által szerezte meg irodalmi élményeit)
- Jókai nagy hatással volt rá
- kisvárosi környezet (Selmezbánya, Balassagyarmat) anekdotakincse, innen hozza világképét
- korszakai: 1880-as évek:
 - Tót atyafiak (1881), A jó palócok (1882) Novellák, elbeszélések a falusi életből, újszerű parasztábrázolás (Jókai egyszerű, romantikus alakjaihoz képest), új elem a magyar irodalomban
 - történelmi novellái, regényei: jelen sivárságából a múltba menekül
 - országgyűlési karcolatok: parlamenti élet visszasságait
 - regényei: a vezetők erkölcsi züllöttsége, aljassága
- 1890-es évek:
 - realista vonás megerősödik: romantikus idill + realista igényű társadalombírálat, de a cselekményesség és az anekdotizmus akadályozza a realizmus kiteljesedését
 - korabeli dzsentrí kerül az ábrázolás középpontjába (pl. A gavallérok)
- századfordulótól:
 - századforduló válsága, mélyebb társadalomtükörzés, nagyobb kompozíció
 - legértettebb művei: 1900: Különös házasság, 1908: A Noszty fiú esete Tóth Marival, 1904: Jókai Mór élete és kora: életrajzi regény; 1908-10: Fekete város
- Tót atyafiak, A jó palócok:
 - 4 hosszabb, 15 rövidebb novella (Novella: rövid terjedelmű, zárt epikai alkotás, az életnek egy bizonyos mozzanatát mutatja be. Gyakran tartalmaz drámai fordulatokat, mivel az érzelmek sűrítetten fordulnak elő, ahol is minden szó fontos.)

- Előzmény: Jókai műveiben már feltűnik 1-2 paraszti származású szereplő, de nem főszereplő, kevésbé hangsúlyos, egyoldalúan mutatja be, a természetességet képviselik, az úri világban tűnnek fel, nem saját környezetükben (kedves, kedélyes epizódszereplők)
- Helyszín:
 - teljesen új világot mutat be, a parasztok világát
 - gyermekkora idilli világát eleveníti fel 1-1 sor, jellem, helyzet, népballada keretében
 - szülőföldjéhez való ragaszkodás érződik
 - a falvak társadalmi problémáira alig van utalás (romantikus stílus!); helyette szerelmi viszonyok, tragédiák, babonák, csodák
 - távol vannak a zajos, civilizált világtól, ezért béke, nyugalom
 - természet, és annak közelsége nagyon fontos: szeretik és tisztelik a természetet, csodálatosnak tartják lakóhelyüket, nem elégedetlenek
- Parasztábrázolás:
 - történeteinek főhőseivé válnak
 - Mikszáth fedezi fel először: az együgyűnek vélt emberek lelkében is felzaklató konfliktusok zajlanak; műveletlennek, faragatlannak vélt embereknek ugyanolyan érzéseik és érzelmeik vannak
 - gazdagokkal szemben az erkölcsi tisztaság jellemzi a parasztokat (uraik fölé emeli őket)
 - életüket átszövik a hiedelmek, babonák, féltranszcendens motívumok (Góizoni Szűz Mária, A bányai csoda)
 - egyszerűségük nem róható fel negatívumként, inkább erényükként kezeli
 - őrzik hagyományaikat, nem bonyolódtak bele a társadalmi ranglétrán vívott harcba
 - uraikat feltétel nélkül elfogadják, és nem érlelődnek bennük forradalmi gondolatok velük szemben
 - szereplői tele vannak rejtett érzékiséggel (Bányai csoda)
 - emberi kapcsolatok náluk még jóval szorosabbak, fontosabbak (mindenki ismer mindenkit)
 - palócokról könnyedebb, felszabadultabb stílusban ír (maga is közülük származott), mint a sokszor mogorvának ábrázolt, zord helyeken élő tótokról

- ragyogó emberi jellemeket mutat be, akikkel tragikus események történnek, kiemeli: ha az élet úgy hozza, a legegyszerűbb emberből is erkölcsi nagyság válhat
- érződik műveiből: minél egyszerűbb az ember, annál kevesebb gondja van
- Természet szerepe:
 - hőseit természet veszi körül, cselekedeteiket a természet diktálta körülmények határozzák meg (Az a fekete folt, Az a pogány Filcsik, Lapaj...)
 - a természet békéje, harmóniája veszi körül őket, ezért nem érzik a társadalmi elnyomást, nem láznak ellene, mindennel meg vannak elégedve, az idillt csak néha dúlja fel valami konfliktus
 - természet kiemelt szerepe:
 - szinte beleszól a szereplők sorsába (Királynő szoknyája)
 - kifejezi a lélekben rejlő folyamatokat (Szűcs Pali szerencséje)
 - magatartásával tudósít egy cselekvésről, melyet az író elhallgat (Bágyi csoda)
 - természet együtt él és lélegzik az emberi sorsokkal
- Stílus:
 - elhallgatás, nyitott befejezés, időtlenség, általánosítás, meseszerűség és valóság keveredése, anekdoták megjelenése, ironikus megjegyzések (Gózoni Szűz Mária)
 - már nem nemesekről és hőstetteikről ír → távolodik a romantikától
 - történet cselekvő szereplőjévé válik, társalog a falusiakkal, s néha még bele is avatkozik a történésekbe
 - író nem kívülállóként meséli el a történetet, hanem beleéli magát, s mint mesélő adja azt elő
 - alkalmazza az élőbeszéd sajátosságait, függő beszédet, ezért nem mindig lehet egyértelműen eldönteni, hogy a szereplő, vagy az író gondolatai-e
 - bensőséges hangulattal közelebb hozza az olvasóhoz a szereplőket
- Novellák jellemzői:
 - némelyik modern lélektani dráma, a balladai sejtés mögött 1-1 nyugtalanító tragédia rejlik (Szűcs Pali szerencséje, Az a fekete folt, Tímár Zsófi özvegysége, Szegény Gélyi János lovai)
 - balladai eszközök:
 - sűrítetten írja le, nem részletezi a probléma eredetét
 - népi hiedelmek és babonák sejtelmes hangulata
 - rendkívül tömörek

- végkifejletére is csak utalásokból következtethetünk, azokat balladai szerű homály fedi (A Péri lányok szép hajáról: Judit valószínűleg meghalt)
- szerkezeti felépítés is hasonló néhány novellában
- hosszadalmas bevezetés után távolról közelíti meg a témát, ami mindig valamilyen meglepetést hordoz magában
- A jó palócok kötet novellái jóval könnyedebbek, rövidebbek, mint a Tót atyafiak
- népmesékhez hasonlóan, az ártatlanság és a jótett elnyeri jutalmát, a bűnösre büntetés vár
- szereplőik ismerik egymást, és egy-egy szereplő több novellában is felbukkan
- igyekszik tompítani a tragikus események élet
- csendes líraiság és a szelíd humor
- óvakodik a naturalista eszközöktől, a hétköznapi gondok nem jutnak el hozzá

Követője: Móricz Zsigmond: Mikszáth nem valóságosan festi meg a parasztokat Móricznál: szegénység, nyomor, elégedetlenség, társadalom is tükröződik, eltér a hagyományoktól, konzervatív szemlélettől (↔derű, nyugalom, meghittség színhelye